

- **Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок**

УДК 657.1

JEL Classification: O33

КОСТИРКО Л. А.¹, КОНЄВ В. В.²

ФІНАНСОВЕ ПРОГНОЗУВАННЯ В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВ

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2024.1.04>

Постановка проблеми. Стаття присвячена проблематиці фінансового прогнозування як інструменту антикризового управління. *Метою дослідження* є розвиток теоретико-методичних засад фінансового прогнозування в антикризовому управлінні на підставі комплексного підходу. *Об'єкт дослідження* – фінансове прогнозування в антикризовому управлінні підприємством. *Методи, використані в дослідженні:* наукового пізнання, метод узагальнення, порівняння, логічно-змістовний, методи індукції та дедукції, аналізу. *Гіпотеза дослідження* полягає у припущенні щодо необхідності розвитку теоретико-методичних засад фінансового прогнозування в антикризовому управлінні на підставі комплексного підходу, який передбачає застосування гнучкого інструментарію діагностики, аналізу та прогнозування, що надає можливість ідентифікувати настання загроз ризику кризових подій та сформулювати варіанти тенденцій розвитку діяльності підприємств і векторів антикризової стратегії з урахуванням змін економічного середовища. *Виклад основного матеріалу.* Висвітлено передумови, сутність, предметне поле та принципову характеристику концептуальних положень фінансового прогнозування в антикризовому управлінні, що надає цілісне уявлення щодо його організаційно-методичного забезпечення на основі комплексного підходу. Систематизовано методи фінансового прогнозування на підприємстві та розкрито особливості їх сфери застосування, переваги і недоліки, критерії вибору. Обґрунтовано доцільність використання методів діагностики банкрутства підприємств в умовах нестабільності та наведено перелік критичних показників ймовірності банкрутства підприємства. Запропоновано послідовність процесу розробки фінансових прогнозів у форматі балансу. *Оригінальність та практичне значення* мають рекомендації щодо запропонованого методичного підходу до розробки фінансових прогнозів у форматі балансової моделі постатейного розрахунку активів і пасивів, заснованого на даних фінансової звітності, що надає можливість сформулювати інформацію для обґрунтування управлінських рішень по вибору стратегії розвитку підприємства за критерієм максимізації вартості. *Висновки.* Реалізація рекомендацій щодо розвитку теоретико-методичних положень фінансового прогнозування в антикризовому управлінні на підставі комплексного підходу надає цілісне уявлення щодо послідовності процесу прогнозування та використання його інструментарію для обґрунтування антикризових механізмів, спрямованих на пошук резервів забезпечення безперервності діяльності підприємств. Застосування гнучкого інструментарію фінансового прогнозування дозволяє ідентифікувати настання і перспективи загроз ризику кризових подій та сформулювати варіанти тенденцій розвитку діяльності підприємств і вектори антикризової стратегії в умовах непередбачуваності змін в економічному середовищі.

Ключові слова:

фінансове прогнозування, антикризове управління, антикризова стратегія, методичне забезпечення, методи, вибір, критерії.

¹ **Костирко Лідія Андріївна**, д-р екон. наук, професор, завідувачка кафедри фінансів та банківської справи, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, Україна.

Kostyrko Lidiia, Doctor of Economic Science, Professor, Head of the Finance and Banking Department, Volodymyr Dahl Eastern Ukrainian National University, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3447-2343>

e-mail: lidiyakostyrko@gmail.com

² **Конєв Владислав Вікторович**, здобувач кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, Україна.

Koniev Vladyslav, laureate of the Public Administration, Management and Marketing Department, Volodymyr Dahl Eastern Ukrainian National University, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0435-4861>

e-mail: vladislavkonev@gmail.com

FINANCIAL FORECASTING IN THE ANTI-CRISIS MANAGEMENT OF ENTERPRISES

Formulation of the problem. The article is devoted to the problem of financial forecasting as a tool of anti-crisis management. *The purpose of the study* is to develop the theoretical and methodological foundations of financial forecasting in anti-crisis management based on an integrated approach. *The object of the study* is financial forecasting in anti-crisis management of the enterprise. *Methods used in the research:* scientific knowledge, method of generalization, comparison, logical and meaningful, methods of induction and deduction, analysis. *The research hypothesis* consists in the assumption of the need to develop the theoretical and methodological foundations of financial forecasting in anti-crisis management based on a comprehensive approach, which involves the use of a flexible toolkit of diagnostics, analysis and forecasting, which provides an opportunity to identify the onset of the risk of crisis events and to form options for the development trends of enterprises and vectors of the anti-crisis strategy, taking into account changes in the economic environment. *Presenting main material.* The prerequisites, essence, subject field and fundamental characteristics of the conceptual provisions of financial forecasting in anti-crisis management are highlighted, which provides a holistic view of its organizational and methodological support based on a comprehensive approach. The methods of financial forecasting at the enterprise are systematized and the features of their scope of application, advantages and disadvantages, selection criteria are revealed. The expediency of using methods for diagnosing the bankruptcy of enterprises in conditions of instability is substantiated, and a list of critical indicators of the probability of bankruptcy of the enterprise is given. The sequence of the process of developing financial forecasts in the format of the balance sheet is proposed. *Originality and practical significance* are the recommendations regarding the proposed methodical approach to the development of financial forecasts in the format of a balance sheet model of itemized calculation of assets and liabilities, based on financial reporting data, which provides an opportunity to generate information to justify management decisions on the choice of an enterprise development strategy based on the criterion of value maximization. *Conclusions.* The implementation of recommendations for the development of theoretical and methodological provisions of financial forecasting in anti-crisis management based on an integrated approach provides a holistic view of the sequence of the forecasting process and the use of its tools to justify anti-crisis mechanisms aimed at finding reserves to ensure the continuity of business operations. The use of flexible financial forecasting tools allows to identify the onset and prospects of the risk of crisis events and to form options for the development trends of enterprises and vectors of anti-crisis strategy in conditions of unpredictability of changes in the economic environment.

Keywords:

financial forecasting, anti-crisis management, anti-crisis strategy, methodological support, methods, choice, criteria.

Постановка проблеми. Адаптація господарюючих суб'єктів під час воєнних дій до постійних змін зовнішнього середовища вимагає внесення істотних змін до їх стратегії розвитку та застосування гнучкого інструментарію антикризового управління. Важлива роль у цьому процесі відводиться фінансовому прогнозуванню як інструменту антикризового управління, завдяки якому реалізується стратегія розвитку підприємства в умовах в умовах високого рівня невизначеності. Фінансове прогнозування дозволяє не тільки запобігати виникненню кризових ситуацій а й передбачити можливі шляхи їх подолання згідно з наявними методами антикризового управління та реальні цільові вектори розвитку підприємств в сучасному економічному середовищі. Існує достатньо світових аналогів використання моделей фінансового прогнозування у антикризовому управлінні, але при їх застосуванні необхідно зважати на

складні умови функціонування суб'єктів господарювання, що склалися у зв'язку з воєнним станом в Україні. Особливості антикризового управління та пов'язані з цим складнощі зумовлюють необхідність подальшого дослідження та наукового обґрунтування теоретико-методичних засад фінансового прогнозування з позицій формування антикризової стратегії в умовах непередбачуваності змін економічного середовища.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Дослідженням проблематики антикризового управління, моделей та підходів до виявлення кризового стану та оцінки банкрутства підприємств присвячені праці багатьох науковців, серед яких Ватченко Б.С., Шаранов Р.С. [1], Антонюк Н.А. [2], Орлюк К.С., Фоцій П.М. [3], Леміш К.М., Токаренко О.І., Черемісіна Т.В. [4], Чернявський А.Д. [5], Терещенко О.О., Штангрет А.М. [6].

Слід зазначити, що Ватченко Б.С., Шаранов Р.С. зосередили увагу на розкритті відмінностей між традиційною кризою та кризою воєнного часу на підприємстві, основних елементів та тактичних методів механізму антикризового управління підприємством під час війни.

Теоретичні та прикладні аспекти фінансового прогнозування, антикризового прогнозування та планування за різними галузями розглядаються у наукових працях Кравець Р.А., Леміш К.М., Токаренко О.І., Черемісіної Т.В., Бровко Л.І., Чепіги О.А.; методики та інструментарій прогнозування показників діяльності та фінансового стану підприємств в умовах зростання ризиків – у роботах Багацької К.В. [7], Шеремета О.О., Розіної Я.Е., Пономарьова Д.Е. [8], Юнацького М.О. [9], Васюти В.Б. [10], Срібної А.С., Антонюк Н.А.

Незважаючи на наявність наукових досліджень в сфері фінансового прогнозування за різними аспектами, нові виклики сьогодення, пов'язані з непередбачуваністю умов внутрішнього та зовнішнього середовища, в яких функціонують підприємства, актуалізують подальші дослідження фінансового прогнозування в площині розвитку його організаційно-методичного забезпечення. Такими проблемами є вибір методів фінансового прогнозування за різними аспектами діяльності підприємств, методика прогнозування у форматі фінансової моделі активів і пасивів підприємства.

Метою дослідження є обґрунтування пріоритетних напрямків розвитку теоретико-методичних засад фінансового прогнозування в антикризовому управлінні на підставі комплексного підходу з позицій формування антикризової стратегії в умовах непередбачуваності змін економічного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансове прогнозування є основним інструментом в антикризовому управлінні підприємств, спрямованим на дослідження конкретних перспектив настання та розвитку загроз кризових подій з метою визначення варіантів тенденцій розвитку підприємств відповідно до змін в сучасному економічному середовищі. Основні передумови розвитку теоретичних та методичних засад фінансового прогнозування, які відповідають меті та завданням антикризового управління підприємства полягають у такому:

потреба у перегляді підходів до мето-

дичного забезпечення фінансового прогнозування;

обмеженість існуючих підходів до фінансового прогнозування як інструменту передбачення економічних наслідків загроз кризових подій та ризику на зміни тенденцій розвитку підприємств відповідно до умов сучасного економічного середовища;

недосконалість інструментарію, придатного для розробки антикризової стратегії.

Розвиток теорії фінансового прогнозування як інструменту антикризового управління підприємств в даному дослідженні ґрунтується на комплексному підході та використанні сукупності концепцій: координаційної, безперервності, вартості. Головна мета фінансового прогнозування – формування ймовірних варіантів тенденцій розвитку підприємства у вираженні фінансових показників за визначений період. На відміну від планування фінансове прогнозування передбачає розробку альтернативних фінансових показників та параметрів, використання яких, відповідно до тенденцій зміни ситуації на ринку, дає змогу визначити один із варіантів розвитку фінансового стану підприємства.

Фінансове прогнозування в антикризовому управлінні підприємств орієнтовано на виявлення зв'язків між минулим і майбутнім, між інформацією про негативні процеси у контрольований період часу і характером проходження цих процесів надалі. Від того, наскільки точно описані зв'язки, що досліджуються, залежить точність прогнозування [5]. Методи фінансового прогнозування фінансових показників засновані на показниках фінансової діяльності підприємства за минулі періоди.

Процес фінансового прогнозування можна представити як технологію розробки моделей розвитку підприємства, що базується на комплексному підході. Комплексність досягається, по-перше, попередньою діагностикою кризової проблеми та оцінкою фінансового стану підприємств за минулі періоди; по-друге, аналітичною оцінкою сценаріїв розвитку кризових подій на підприємстві; по-третє, формуванням фінансової моделі підприємства на майбутній період з використанням сценаріїв та ступеня ризику таких сценаріїв; по-четверте, використанням результатів прогнозування для визначення цільових векторів антикризової стратегії розвитку підприємства з урахуванням ризику. Послідовність

фінансового прогнозування охоплює наступні етапи:

1. Визначення цілей фінансового прогнозування.
2. Діагностика та формулювання кризової проблеми.
3. Ідентифікація всіх можливих надзвичайних подій (contingencies), таких як кризовий сценарій розвитку подій на підприємстві.
4. Збір даних про динаміку зовнішнього та внутрішнього середовища і висування гіпотез.
5. Формування фінансової моделі майбутнього з використанням сценаріїв, оцінка найімовірніших наслідків та ступеня ризику таких сценаріїв.
6. Формування антикризової стратегії із запобігання ризикам або розробка стратегії оздоровлення.

Формалізація формування образу майбутнього передбачає такі дії: система, що досліджується, представляється з урахуванням сучасних реалій та динаміки розвитку; будується «дерево майбутнього», де гілками є гіпотези з можливими варіантами негативних наслідків та ризиків; кінцеві результати прогнозуються для різних часових горизонтів. За допомогою сценаріїв розробляються заходи,

необхідні для нівелювання негативних тенденцій, серед яких: відмова від неефективних напрямів діяльності; перерозподіл фінансових ресурсів; усунення недоліків менеджменту; впровадження змін; контроль за відповідністю потенціалу позиціям, які підприємство займає на ринку; повернення довіри споживачів.

З позицій дотримання принципу безперервності фінансове прогнозування розглядається як система підтримки антикризового управління та планування, спрямована на досягнення компромісу між цілями і потребами з одного боку і можливістю забезпечення безперервності діяльності підприємства – з іншого [8]. Тобто, фінансове прогнозування слід розглядати як компонент стратегічного антикризового управління та планування. При цьому фінансове прогнозування завжди пов'язане з невизначеністю і передбачає багатоваріантність, а тому фінансові плани можуть складатися за різних припущень щодо очікуваних змін у діяльності підприємства і кон'юнктури ринку [11].

Принципова характеристика концептуальних положень розвитку теоретико-методичних засад фінансового прогнозування в антикризовому управлінні наведена у таблиці 1.

Таблиця 1 – Концептуальні положення розвитку теоретико-методичних засад фінансового прогнозування в антикризовому управлінні

Положення	Характеристика
1	2
1. Наукове забезпечення	концепції координації, безперервності, цінності. Положення комплексного підходу
2. Мета фінансового прогнозування	формування ймовірних варіантів тенденцій розвитку підприємства у вираженні фінансових показників за визначений період у часі та просторі
3. Завдання	дослідження тенденцій розвитку фінансового потенціалу та ризиків; прогнозування необхідного обсягу фінансових ресурсів задля забезпечення безперервної діяльності підприємства; прогнозування доходів і видатків; прогнозування обсягу фінансових резервів; прогнозування фінансового стану суб'єкта господарювання; прогнозування перспективних напрямків розвитку та вибір оптимального варіанту за критерієм вартості підприємства
4. Напрямки фінансового прогнозування	прогнозування вхідних та вихідних грошових потоків; фінансове прогнозування активів і пасивів підприємства у форматі балансу; розробка плану використання фінансових ресурсів підприємства; прогнозування фінансових показників результативності діяльності підприємства відповідно до прогнозних тенденцій розвитку; перспективна оцінка очікуваного фінансового стану підприємства
5. Методи	методи експертної оцінки, аналогій, сценаріїв, екстраполяції, регресійного аналізу, морфологічного аналізу, прогнозного графа, SPACE-метод, матриця БКГ

Продовження табл. 1

1	2
6. Принципи	цілеспрямованості, обґрунтованості, достовірності, системності, відповідності закономірностям розвитку, оптимальності, альтернативності, гнучкості і адаптивності
7. Горизонт	оперативний (з періодом упередження до 1 місяця), короткостроковий (від 1 місяця до 1 року), середньостроковий (від 1 року до 5 років) та довгостроковий (від 5 до 15 років і більше). Під час кризи, період скорочується
8. Функції	аналітична - попередня аналітична оцінка поточних економічних тенденцій фінансового стану та фінансової спроможності на майбутнє; оціночна - оцінка ризиків, перспектив і загроз кризи; обґрунтування - формування варіантів і цільових векторів розвитку підприємства у форматі показників балансової моделі, виявлення альтернатив розвитку фінансів; фінансове обґрунтування управлінських рішень; контрольна - оцінка результативності управлінських рішень щодо прогнозів очікуваних змін
9. Інформаційне забезпечення	баланс, звіт про фінансові результати, статистична звітність
10. Використання результатів фінансового прогнозування в управлінні	надання необхідної інформації щодо фінансового прогнозування тенденцій розвитку діяльності підприємства для прийняття управлінських рішень та обґрунтування цільових векторів антикризової стратегії з урахуванням умов непередбачуваності економічного середовища

Джерело: складено авторами

Розвиток методичних засад в антикризовому управлінні передбачає використання моделей прогнозування та сукупності методів різних галузей: аналітичних, статистичних, бюджетування, моніторингу, контролю. У зв'язку з відсутністю єдиного підходу до методики фінансового прогнозування існують різні класифікації методів фінансового прогнозування, у тому числі в антикризовому управлінні.

Умовно методи прогнозування можна поділити на кількісні та якісні:

1. Кількісні методи (прийоми) використовуються в умовах стабільного по відношенню до об'єкту прогнозування зовнішнього середовища. Вони базуються на інфор-

мації, яку можна отримати, знаючи тенденції зміни параметрів або маючи статистично достовірні залежності, що характеризують діяльність організації. Приклади цих методів: аналіз часових рядів, статистичний, регресійний аналіз тощо.

2. Якісні методи засновані на судженні, досвіді, компетенціях фахівців у галузі рішень, що приймаються, наприклад, методи експертних оцінок, думка журі (усереднення думок експертів у релевантних сферах), мозковий штурм, Дельфі, інтерв'ю тощо.

У таблиці 2 розкрито особливості сфери застосування основних методів прогнозування в антикризовому управлінні.

Таблиця 2 – Методичне забезпечення фінансового прогнозування в антикризовому управлінні

Метод	Умови застосування	Особливості застосування	Сфера застосування
1	2	3	4
Експертний метод	Група кваліфікованих експертів (не менше 7-9 осіб). Потрібен час для підготовки експертизи та обробки даних	Дефіцит часу, обмеженість формально-логічних методів, відсутність статистичних даних в умовах невизначеності	Прогнозування ринків збуту, термінів оновлення продукції. Якісна оцінка ймовірності банкрутства. Прогнозний період не обмежений

Продовження табл. 2

1	2	3	4
Метод аналогій	При схожості об'єктів прогнозування, їх цілей, наслідків прогнозу	Застосовується для доведеної конкретної аналогії. Не можна застосовувати для нових об'єктів	Рішення ситуаційних управлінських завдань. Встановлення якісної та кількісної аналогії для вивчення досвіду. Коротко- та середньостроковий прогноз
Сценарний метод	Наявність варіантів розвитку системи. Логічна послідовність подій. Синтез об'єкту прогнозу	Підпорядкування стратегічній функції розвитку, вибір оптимальної альтернативи. Факторний аналіз подій	Визначення сценаріїв майбутнього розвитку об'єкта. Оцінка ризиків. Довгостроковий прогноз
Екстраполяція	Кількісне визначення важливих параметрів поведінки об'єкта не менше ніж за шість періодів	Прогнозування на основі припущення про незмінність тенденцій у майбутньому	Прогнозування неплатоспроможності, потреби у ресурсах. Короткостроковий прогноз
Регресійний аналіз	Для об'єктів, що мають складну багаторфакторну природу. Широка вибірка показників	Дослідження залежності визначених величин однієї від іншої	Діагностика ймовірності банкрутства. Середньостроковий прогноз
Морфологічний аналіз	Виділення елементів за принципом значущості та факторів по ролі й ступеню впливу на кризову проблему	Систематичний пошук варіантів комбінування виділених елементів та їх ознак	Структуризація та формалізація кризових показників. Пошук рішення кризової проблеми. Середньо- та довгостроковий прогноз
Метод прогнозного графа	Послідовне висунення експертами економічних, технічних та інших умов настання певних подій та їх кількісна фіксація	Розгортання кризової проблеми з майбутнього в даний час, визначення очікуваних та необхідних рішень та наслідкових зв'язків між ними	Отримання алгоритму розвитку кризової ситуації з урахуванням закономірностей цілей та ієрархічності структур організації. Довгостроковий прогноз

Джерело: складено авторами

Одним з найпоширеніших, відносно простих і найбільш розроблених серед усієї сукупності методів прогнозування є метод екстраполяції. При формуванні прогнозів за допомогою екстраполяції зазвичай виходять з тенденцій зміни тих чи інших кількісних характеристик об'єкту, що складаються статистично. Екстраполуються оціночні, функціональні, системні та структурні характеристики [6]. Метод екстраполяції застосовується при прогнозуванні кількісних параметрів великих систем, кількісних характеристик економічного, наукового, виробничого потенціалу, характеристик співвідношення окремих підсистем, блоків, елементів у системі показників складних систем. При цьому ступінь ймовірності прогнозу пояснюється аргументованістю вибору меж екстраполяції та стабі-

льності відповідності «вимірників» по відношенню до сутності явища, що розглядається. В зв'язку з тим, що складні об'єкти характеризуються безліччю параметрів, при екстраполяції необхідно враховувати наступні аспекти:

постановка конкретних цілей і завдань прогнозування, у тому числі дослідження поведінки об'єкта при можливій реалізації певної загрози, виокремлення суттєвих факторів, що стимулюють розвиток даного об'єкта або перешкоджають йому;

визначення необхідної бази екстраполяції;

побудова системи показників параметрів, уніфікація різних одиниць виміру кожного показника для всієї системи загалом;

сканування та систематизація інформації з перевіркою її однорідності та сумісності.

розрахунок довірчого інтервалу, тобто діапазону відхилення отриманої прогнозової оцінки. Довірчий інтервал розраховується двома способами: формальним та неформальним. Формальний спосіб заснований на застосуванні спеціальних математичних формул, а неформальний – на використанні експертних оцінок, висновків.

В екстраполяції для виявлення тенденцій та симптомів зміни величин, що досліджуються, використовується динамічний і статичний аналіз. Завдання екстраполяції полягає в тому, щоб у ході статистичного аналізу та безпосередньо побудови тренду виявити тенденції чи симптоми негативних та позитивних змін досліджуваних показників. В екстраполяційних прогнозах важливим є не передбачення конкретних значень показників, або параметру у певному році, а своєчасне фіксування об'єктивно намічених зрушень, які обумовлюються кризовими тенденціями. Динамічний аналіз дозволяє оцінити зміну параметра в часі параметра, що прогнозується, наприклад, обсягу продажів продукції, плинності кадрів. Статистичний аналіз використовується для дослідження залежності факторів, що впливають на розвиток параметра прогнозування. Прогнозування залежності та ступеня впливу факторів здійснюється на основі методів кореляційного та регресійного аналізу, математичної статистики. Методологія регресійного аналізу використовується для визначення ступеня залежності конкретного параметра від інших параметрів. Вона знаходить своє застосування в процесі різних видів фінансового прогнозування (інвестицій, витрат, фінансових результатів). Багатовимірна регресія є в даний час основним економетричним інструментом прогнозування. Крім того, в процесі прогнозування застосовуються такі спеціальні моделі як модель авторегресії, модель Бокса-Дженкінса, системи економетричних рівнянь; методи статистичних випробувань (методи Монте-Карло).

Завдання екстраполяції полягає у виявленні тенденцій чи симптомів негативних та позитивних змін показників у процесі статистичного аналізу та безпосередньо побудови тренду. В екстраполяційних прогнозах особливо важливим є не передбачення конкретних значень показників або параметру у певному році, а своєчасне фіксування об'єктивно

намічених зрушень, які обумовлюються кризовими тенденціями.

У сучасних умовах невизначеності важливим завданням для будь-якого підприємства є прогнозування ймовірності настання банкрутства. Втім, слід зазначити, що на даний момент не існує методик, які дозволяють прогнозувати банкрутство з максимальною достовірністю. У світовій практиці найбільше поширення отримали моделі із використанням стохастичного факторного аналізу, побудовані на основі регресійних Z-моделей, зокрема моделі Е. Альтмана, Г. Спрінгейта, Р. Таффлера та Г. Тішоу [5]. Для оцінки ймовірності банкрутства найбільш широке застосування отримала модель Альтмана «Z-рахунку», де індекс Альтмана [6] виводиться на основі показників, що характеризують результати діяльності підприємства за минулий період. Однак, у вітчизняній практиці ця модель не завжди може бути застосована, у зв'язку зі складністю розрахунку співвідношення ринкової вартості акцій до балансової вартості позикового капіталу (тільки великі публічні компанії можуть розкривати цю інформацію) [12]. Крім того, прогнозна модель Альтмана не включає ринкові докази, що мають відношення до ймовірності банкрутства, зокрема, прибутковість, відношення боргу до ринкової вартості активів, ціну акцій.

Серед коефіцієнтних методів доцільно виділити п'ятифакторну модель В. Бівера [13], перевага якої полягає в її концентрації саме на прогнозуванні банкрутства компанії. Проте, світові моделі прогнозування ймовірності банкрутства підприємства мають певні обмеження для застосування в Україні:

не враховуються багато факторів, які впливають на фінансову стійкість фірми, наприклад, частка грошової складової у виручці, недостатній облік та низька ліквідність нематеріальних активів, спотворення реальної вартості основних фондів в ході переоцінки та в результаті впливу інфляції;

нерозвинений фондовий ринок не дає можливості оцінити ринкову вартість підприємства;

неефективне податкове законодавство змушує підприємства приховувати свій прибуток;

відмінності у нормативному забезпеченні бухгалтерського обліку.

У зв'язку з цим побудова таких моделей прогнозування, подібних до світових, для ук-

раїнських підприємств проблематична, в тому числі внаслідок нестабільності та невідпрацьованості нормативної бази банкрутства й відсутності повноцінної статистики банкрутств. Однак такі спроби здійснюються.

Серед вітчизняних авторів слід зазначити методику О.О. Терещенка, яка використовується в Україні, оскільки вона адаптована для вітчизняних підприємств [14] і акцентована на зменшенні помилкового віднесення фінансово неспроможних підприємств до групи стійких. Така асиметричність має на меті убезпечити інвестора від ризикового вкладення коштів цілому.

В офіційних Методичних рекомендаціях з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств ймовірність настання банкрутства оцінюється за наступними показниками [15]:

1. Коефіцієнт поточної ліквідності:

$$K_{\text{пл}} = \frac{\text{Оборотні засоби}}{\text{Короткострокові пасиви}} \geq 2$$

2. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами:

$$K_{\text{звоз}} = \frac{\text{Власні оборотні засоби}}{\text{Оборотні активи}} \geq 0,1$$

Оцінка неспроможності підприємства за даними показниками не може бути об'єктивною з таких причин [2, 8]:

нормативні значення показників не враховують галузеву специфіку (тривалість виробничого циклу, характер сировини, що використовується, та ін.);

нормальна ліквідність, що дорівнює 2, можлива в умовах стабільного ринку та стабільної стимулюючої податкової системи, що

не зовсім відповідає реальній економічній ситуації в Україні;

між коефіцієнтом поточної ліквідності та коефіцієнтом забезпеченості власними оборотними засобами існують математичний взаємозв'язок і дублювання, тобто, якщо $K_{\text{пл}} > 2$, то $K_{\text{звоз}} > 0,5$, що робить зайвим розрахунок $K_{\text{звоз}}$;

дана методика не враховує такі економічні показники, як прибуток і рентабельність, що може призвести до визнання неплатоспроможними підприємства, які мають стійке зростання виробництва, прибуток та рентабельність.

Основними недоліками кількісних методик прогнозування кризових подій на підприємстві є: 1) фінансові моделі не передбачають виявлення ранніх кризових симптомів. Вони констатують наявність проблем і не дозволяють об'єктивно визначити стратегічний горизонт прогнозування через вплив великої кількості чинників, що важко формалізуються на підприємстві; 2) за кількісними моделями важко визначити причини кризової ситуації; 3) для кількісних моделей прогнозування важко підібрати базу для порівняння, наприклад, порогові значення індикаторів економічної безпеки; 4) різні моделі можуть давати різні результати, які можуть дезорієнтувати менеджерів.

Більшість міжнародних аудиторських фірм та корпорацій використовують для прогнозування банкрутства систему критеріїв переважно якісного характеру [5]. Наприклад, у Великій Британії Комітет із узагальнення практики аудиторської діяльності рекомендує наступний перелік критичних показників для оцінки можливого банкрутства підприємства (таблиця 3).

Таблиця 3 – Перелік критичних показників для оцінки можливого банкрутства підприємства

1 група – можливі значні труднощі у найближчому майбутньому	2 група – стан майже критичний та найближчим часом може різко погіршитися
<p>перевищення критичного рівня простроченої кредиторської заборгованості;</p> <p>хронічний брак оборотних засобів;</p> <p>надмірне використання короткострокових позикових коштів;</p> <p>постійні низькі значення $K_{\text{пл}}$;</p> <p>погіршення відносин із банківською системою;</p> <p>використання обладнання з термінами експлуатації, що минув;</p> <p>потенційні втрати довгострокових контрактів;</p> <p>посилення коливань у попиту на товари фірми.</p>	<p>втрата ключових співробітників апарату управління;</p> <p>порушення ритмічності виробництва;</p> <p>недостатня диверсифікація діяльності підприємства;</p> <p>участь підприємства у судових розглядах з непередбачуваним результатом;</p> <p>втрата ключових контрагентів (постачальників, субпідрядників, дилерів);</p> <p>конфліктні ситуації;</p> <p>висока плинність кадрів;</p> <p>заборгованість із заробітної плати.</p>

Джерело: складено авторами

Визначення конкурентних переваг, ключових факторів успіху, прогнозування тенденцій та розробка стратегії розвитку підприємства здійснюється на основі якісних моделей аналізу в антикризовому управлінні.

За результатами дослідження зроблено висновок, що найефективнішими кількісними моделями фінансового прогнозування є балансові, які широко застосовуються в світовій практиці при прогнозуванні очікуваних показників результативності діяльності та фінансової стійкості підприємства, а саме:

- баланс доходів і витрат – відображає показники результативності діяльності підприємства;

- баланс активів і пасивів – характеризує постатейні зміни активів і зобов'язань підприємства;

- баланс надходжень і платежів – надає уявлення про динаміку інкасації дебіторської заборгованості і фінансування діяльності підприємства.

При розробці прогнозів у форматі балансу активів і пасивів [16, с. 286-287] слід дотримуватися таких основних правил:

фінансові показники активу повинні бути збалансовані з джерелами фінансування. Так, зміна обсягу продажів визначається зміною фінансових потреб підприємства. Тому, однією з проблем є зведення його показників, подолати яку можливо ітераційним шляхом;

традиційна рівність, яка існує в рамках балансу, порушується в результаті того, що зростання активів, зобов'язань і капіталу прогножуються окремо. Тому згідно з балансовою моделлю визначається окремий параметр рівняння: активи, власний капітал або позикові кошти за умови наявності значень двох інших складових рівняння. Це вимагає розробки попередніх базових прогнозів, заснованих на складанні трендів, оптимізаційних моделей і параметрів відповідного типу фінансової стратегії розвитку підприємства.

Послідовність процедур прогнозування у форматі балансу передбачає такі етапи: 1) формування вихідної інформації для прогнозування фінансових показників; 2) оцінка впливу облікової політики підпри-

ємства на зміну статей балансу; 3) розрахунки фінансових показників активу балансу; 4) визначення фінансових показників пасиву балансу; 5) прогнозування та розробка стратегії розвитку підприємства на основі критерія його вартості. Перевага такого підходу до фінансового прогнозування підприємств полягає у можливості формування інформаційної платформи для обґрунтування сценаріїв розвитку та вибору варіанту фінансової моделі за критерієм вартості підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Авторами висвітлено основні положення організаційно-методичного забезпечення фінансового прогнозування в антикризовому управлінні підприємств на підставі комплексного підходу. Обґрунтовано сутність фінансового прогнозування, методи прогнозування, сфери їх застосування та переваги і недоліки. Було з'ясовано, що проблемою кількісних моделей прогнозування банкрутства є складність визначення причин кризової ситуації, а важливим недоліком якісних моделей – розмитість критеріїв, їх недетермінованість і невизначеність. Принципова характеристика вихідних положень надає цілісне уявлення щодо послідовності процесу фінансового прогнозування та інструментарію його реалізації в антикризовому управлінні підприємств. Комплексне використання інструментарію діагностики, аналізу, бюджетування, прогнозування та контролю дозволяє передбачити негативні економічні наслідки кризових подій та вплив фінансових ризиків на тенденції розвитку підприємств відповідно до змін в сучасному економічному середовищі та приймати доцільні рішення щодо вибору векторів антикризової стратегії. На відміну від традиційних методик фінансового прогнозування за окремими аспектами в запропонованому підході акцент зроблено на процедурі прогнозування у форматі балансової моделі, перевага якої у зручності постатейного розрахунку активів і пасивів на основі даних фінансової звітності і можливості вибору доцільного варіанту фінансового прогнозу розвитку підприємства за критерієм максимізації вартості. Виходячи з цього обґрунтовано положення щодо формування інфо-

рмації для розрахунку прогнозних показників та послідовність етапів процесу прогнозування активів і пасивів підприємства.

Предметом окремого дослідження є питання стосовно обґрунтування вибору антикризової стратегії залежно від потенціалу фінансової спроможності безперервної діяльності підприємств в умовах непередбачуваності економічного середовища.

Література

1. Ватченко, Б., Шаранов, Р. Антикризове управління підприємством в умовах війни. *Економічний простір*, 2022. № 182, С. 38–43.

2. Антонюк Н.А. Прогнозування в антикризовому управлінні в умовах реформування. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2019. Вип. 2(12). С. 15–20.

3. Орлюк К.С., Фощій П.М. Методологія антикризового управління підприємством. «ЕКОНОМІКА» Електронна збірка наукових праць. 2022. Вип. 1(6). С. 47–52.

4. Леміш К.М., Токаренко О.І., Черемісіна Т.В. Антикризове планування в системі управління підприємством. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. Вип. 5(05). С. 155–159.

5. Чернявський А. Д. Антикризове управління підприємством: навч. посібник. / А. Д. Чернявський. К.: МАУП, 2006. 256 с.

6. Штангрет А. М. Антикризове управління підприємством: навч. посібник. / А. М. Штангрет, О. І. Копилюк. К.: Знання, 2007. 335 с.

7. Багацька К. В., Шеремет О. О., Розіна Я. Е. Прогнозування діяльності підприємств харчової промисловості в умовах ризику. *Економічний аналіз*. 2016. № 2. Т. 23. С. 13–21.

8. Пономарьов Д. Е. Прогнозування показників фінансового стану підприємства як основа формування фінансової стійкості. *Вісник ЖДТУ*. 2016. № 1(75). С. 59–64.

9. Юнацький М. О. Огляд сучасних методів прогнозування фінансового стану підприємства. *Ефективна економіка*. № 4. 2018. URL:

http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/42.pdf (дата звернення: 20/02/2024)

10. Васюта В. Б., Срібна А. С. Теоретичні аспекти прогнозування розвитку підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Випуск 20. С. 255–259.

11. Марцин В. С. Планування як основна складова процесу фінансової діяльності. *Фінанси України*. 2008. № 4(149). С. 23–31.

12. Altman E. I. Financial Ratios. Discriminant Analysis, and the Prediction of Corporate Bankruptcy. // *Journal of Finance*, September, 1968. P. 589–609.

13. Beaver W. H. Financial Ratios and Predictions of Failure. *Empirical Research in Accounting Selected Studies, Supplement to Journal of Accounting Research*. 1996. P. 31–49.

14. Терещенко О. О. *Антикризове фінансове управління на підприємстві: монографія* / О. О. Терещенко. – 2-ге вид., без змін. К.: КНЕУ, 2006. 268 с.

15. Центральна спілка споживчих товариств України. Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств. URL: https://ips.ligazakon.net/document/fin21830?an=51&ed=2006_07_28 (Дата звернення: 10/01/2024)

16. Костирко Л. А. *Фінансовий механізм сталого розвитку підприємств: стратегічні орієнтири, системи забезпечення, адаптація: монографія*. Луганськ: вид-во «Ноулідж», 2012. 474 с.

References

1. Vatchenko, B., Sharanov, R. (2022). Anti-crisis management of the enterprise in war conditions. *Economic space*, 182, 38–43.

2. Antoniuk, N.A. (2019). Forecasting in anti-crisis management in conditions of reform. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University*, 2(12), 15–20.

3. Orlyuk, K.S., Foschii, P.M. (2022). Methodology of anti-crisis management of the enterprise. "E-ECONOMICS" Electronic collection of scientific papers, 1(6), 47–52.

4. Lemish, K.M., Tokarenko, O.I. and Cheremisina, T.V. (2016). Anti-crisis planning in the enterprise management system. *Eastern Europe: Economics, Business and Governance*, 5(05), 155–159.
5. Chernyavskiy, A. D. (2006). *Anti-crisis management of the enterprise: training. manual*. Kyiv: MAUP, 256.
6. Shtangret, A. M. (2007). *Anti-crisis management of the enterprise: training. manual*. Kyiv: Znannia, 335.
7. Bagatska, K. V., Sheremet, O. O. and Rozina, Y. E. (2016). Forecasting the activity of food industry enterprises in risk conditions. *Economic analysis*. 2. 23. 13–21.
8. Ponomaryov, D. E. (2016). Forecasting indicators of the financial state of the enterprise as a basis for the formation of financial stability. *Bulletin of ZHTU*. 1(75). 59–64.
9. Yunatskyi, M. O. (2018). Overview of modern methods of forecasting the financial state of the enterprise. *Efficient economy*. 4. Retrieved from: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/42.pdf (Accessed: 20/02/2024)
10. Vasyuta, V. B., Sribna, A.S. (2017). Theoretical aspects of enterprise development forecasting. Global and national economic problems. 20. 255–259.
11. Marcyn V.S. (2008). Planning as the main component of the process of financial activity. *Finances of Ukraine*. 4(149). 23–31.
12. Altman, E.I. (1968). Financial Ratios. Discriminant Analysis, and the Prediction of Corporate Bankruptcy. *Journal of Finance*, September, 589–609.
13. Beaver, W.H. (1996). Financial Ratios and Predictions of Failure. *Empirical Research in Accounting Selected Studies, Supplement to Journal of Accounting Research*. 31–49.
14. Tereshchenko, O.O. (2006). *Anti-crisis financial management at the enterprise: monograph*. (2nd ed., without changes). Kyiv: KNEU, 268.
15. Central Union of Consumer Societies of Ukraine. Methodological recommendations for the analysis and assessment of the financial state of enterprises. Retrieved from: https://ips.ligazakon.net/document/fin21830?an=51&ed=2006_07_28 (Accessed: 10/01/2024)
16. Kostyrko, L. A. (2012). *Financial mechanism of sustainable development of enterprises: strategic guidelines, support systems, adaptation: monograph*. Luhansk: "Knowledge" publishing house, 474.

Стаття надійшла

до редакції : 25.01.2024 р.

Стаття прийнята

до друку: 29.03.2024 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Костирко Л. А., Конєв В. В.. Фінансове прогнозування в антикризовому управлінні підприємств. *Часопис економічних реформ*. 2024. № 1(53). С. 29–39.

